

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ ЕСЕННО СЛЪНЦЕ

chitanka.info

От три дни се вари ракия. Вчера заран пристигна от Буковец с каруцата Лукан, ратаят, запрепускал чак досред двора. Брадясал, почернял, бърбив повече от друг път. Още неспрял, и викна:

— Бай Асене-е!...

Той знае, че няма защо да вика, но не може да се сдържи. Висок, мършав и бос, с дрипави панталони, през които се вижда голо месо, той разпрягаше, подръпвайки кобилата за ушите, ухилен и чевръст. Каскетът му се крепеше на тила, на долната му устна бе лепната цигара, а другата пъхната зад ухото.

От дъното на огромния сайвант се появи стопанинът с тесла в ръка, по риза, разгърден.

— Бай Асене! От общината заръчаха да платиш таксата за днешната каша... До три часа, кай агентът, да платиш! Инак, кай, ще сложим печат... До три часа!... Сега Малчовите туриха да доизваряват един казан...

Той сне цигарата от ухото, запали я от угарката и продължи:

— Бай Асене!... — Я!... Четиридесет и пет литра — тупна той бурето в колата — жълта, препечена... Цяла нощ не сме мигнали с дядо Михал...

Другият търпеливо го слушаше, присвил спокойните си сиви очи, и устните му мръднаха в обикновената, небрежна и насмешлива усмивка:

— Хубаво си се накитил ти, господин Лукане!... Ха върви да се поизветриш, че ще слизаш в града... Трябва да пригласим щайгите.

— На дяда Михала му се намерило мъжко внуче, бай Асене! Второ!... Черпи ме човекът едни малки цигари.

Той приближи, смигна дяволито и добави по-тихо:

— Един казан котробанд мина!... Ха! Чакай... Бай Асене, акушерката праща много здраве...

То е малко смешно дори: и по вид, и по възраст той четиридесет и шест годишен мъж, винаги пъргав и як, който още няма бръчки и чиято кожа въпреки кърската работа е нежно-матова, е по-млад от тях. Но всички — и Лукан, и Руси, който води берачките, и Лукановата Ката, — всички му казват „бай Асен“. Това е господарят. Той дава хляба. Това е вековната почит към големия имот и неговия стопанин.

Преди две седмици, когато пристигнах тук, беше мокро и студено време. Подранил есенен дъжд се бе закрепил като че за месеци. От гарата файтонът затрещя през града по калдъръма на главната улица, която стига до крайнината. Минахме пивоварната фабрика, после улицата се превърна в шосе, което стръмно възлиза по близките хълмове. Файтонджията, накачулен с окъсана мушама, скочи по едно време от капрата и тръгна пешком наспоред.

— Хе-е там, виждаш ли — посочи той на широко с камшика, — като почнеш от онзи орех долу, че до горичката на върха, е все хаджи Вълчев имот... Сега е на бай Асен де, ама остана от баща му, хаджи Вълчо Загореца. Голям имот, голямо нещо!... Трябва да има хилядо и петстотин декара...

На завоя конете сами спряха да починат. Запалихме по една цигара.

— Вий трябва да сте акрани с бай Асен?... Тъй, тъй... На гости, за гроздобера!... А-а! Чудо лозя! Всякакви — и десертни, и за вино. Само че, да ти кажа ли, тоз имот работа иска, не е шега!... Дий, чоджум!...

Колата отново тръгна полека по стръмнината. Файтонджият закрачи отстрана.

— Добър човек е бай Асен, ама е самичък, пък и капитал трябва да хвърлиш тук, големи пари трябва!... Откак се е върнал от Европа, блъска се човека, пада-става, ех, тури го малко в ред. Хем да му се не надяваш: хич, де е бил научен той на такваз работа!... Ама какъв чифлик беше едно време! По стотина жени прекопаваха, беряха и лозя, и сливи, и черничев лист... То пак добре, че и толкоз оцеля подир хаджи Вълчо! Старата хаджийка беше чалъшкър жена, мъжка жена — всичко взе в ръце. Бай Асен го нямаше тогаз тука... През събитията през двайсет и трета година трябваше да бяга в странство и сума години го нема... Дохожда си по-късно за пет-шест дена, колкото да види майка си — и пак навън... По Сърбия бил, не знам де си още — във Франция ли, в Германия ли, — учил там нещо, работа, думаха, завъртял и не се връща. Пък старата я удари дамла, имота чужди го работеха — съсипия!... Хеле, един ден пристигна бай Асен, ама изпърво чухме, че станал чиновник. Докато разберем, дето се вика, че е в града — той зарязал службата и поел чифлика. Сетне старата се помина, той се пренесе тук, пък къщата в града я гледа леля му... Бива

го човека, не може да му се изяде хака, каквото залови — върви му, на хаджийката се е метнал... Само че, да ти кажа, трудничко трябва да му е, според както е мойто мнение... Все едно с игла кладенец да копаяш... Че то половината имот — тревясало, подивяло... Самин ще видиш! Какво беше едно време! Китка!...

Той млъкна, качи се на фойтона и се полуизвърна:

— Пък весел човек, бей! Едно сърце има — от младите помлад!... Лятно време аз всеки празник му карам тук гости от града — идат като у тях си...

Четири-пет дни още валя. Всичко се напои с влага. Земята подгизна, стана клисава като лепило. Листата сълзяха, откъм лозята идеше тихо шумолене на капките. Лукан се разхождаше, покрит с чувал. Асен, със своята кожена куртка и каскет, приличаше на някой от ония осиромашели фермери, които се виждат по американските филми. Денем, под сайванта, до тъмно чукаха — стягаха каците, преглеждаха кошовите, приготвяха нова платформа на каруцата за гроздето. Оттатък, в малката стая с пръстен под, цялата в дъсчени скели, ние с Ката нареждахме в слама златночервените пармени, зелени ренети и розови бел-флър. Ката хвърляше настрана нагнилите плодове и със своя дебел мъжки глас правеше сметка, колко пари ще иска за тях от циганите. Тя е ниска, разтъртена жена, с лице като презрял домати, глупава, добра и работлива като добиче. Въздухът в стаичката беше задушен и тежеше от гъстия аромат на плодовете. Вечер се прибирахме с Асен в малката кухня, дето пращяха сухи лозови съчки, приготвихме си вечеря, четяхме вестници отпреди два дена. Някой измокрен пъдар се отбиваше да се стопли и да пие една ракия. Лукан току си търсеше работа при нас и бърбеше, свивайки дебели цигари от контрабанден тютюн.

Един следобед на запад неочаквано пламна ивица аленопортокален блясък. Ниско над нея още натискаха куршумени пластове, но отгоре облаците вече се размърдваха, белезникави, полеки, и на едно-две места се показва бледозелено, съвсем далечно небе. Из клоните запърхаха птичета. Равнината към града се откри — нашарена тук-там с жълти петна от огрялото на залез-слънце.

— Свърши се! Утре вече ще светне!... — отсече Лукан. — Ей, бай Асене! Бях се уплашил, бей!... Рекох, ще се напука зърното и отиде туй за туй!...

— Свършено ли?... Хм! Кое се е свършило?... То сега почва, господин Лукане! Стягай се, че каквото ни чака — дирниците ни ще станат остри като на оси!...

— Щат, щат, бай Асене, ама нали ще наредим ей тукичка щайгите!... Аз туй гледам! Туй ми е мене мерака!... Ти Лукан с работа не мойш го уплаши!... Само да ще пет-шест дена да погрее слънцето, както то си знае, и да опече афуза... През туй време ще изварим сливите, че като надодат берачките, в една неделя — готово! — Пък подир нека си ва-а-али, колкото ще!...

Сега, цяла седмица вече, небето беше чисто, високо, замъглено едва-едва като от паяжина, както е винаги в ясните есенни дни.

След обяд Асен нахлузи голямата жетварска капела, стегна каруцата, метна се вътре и пое за Буковец. При портата поспря и се извърна:

— Моля ти се, наглеждай пилците... Да не ги изморим, преди да се излюпят!...

Скоро колата се изряза върху билото на хълма и превали оттатък. По пътеката към долния край премина Ката с кошница, да събира опадалите ябълки. Лукан преди обяд се бе спуснал по прекия път за града. Останах сам в затихналото имение. Младият овчарски пес Медун, с едно око синьо като мънисто, другото кафяво, скачаше тромаво наоколо с весело ръмжене и хапеше някаква треска, за да чеше растящите си зъби.

Обширният хаджи Вълчов имот цял бе потопен в синьозлатист слънчев блясък. Границите на тоя имот обгръщаха плещите на дългия хълм чак до долу, до баирите над града, а горе се събираха в гориста шапка на върха. Един стар път се спускаше по леката урва и делеше овощната градина и лозята от отвъдните нивя. Вдясно от шосето имаше чужди лозя, а по-долу, до края на хоризонта, лежеше равнината, която стигаше до Дунава. В тоя уморен есенен пейзаж, дето охровият цвят преливаше на места в меки кафяви тонове, само неправилните

четиригълници на лозята излагаха една буйна, чувствена и остра зеленина.

Изушената пръст бе пъргава под нозете като гума. В бистрия въздух прелитаха беззвучно мушици, сегиз-тогиз в кокошарника изкукуригваше петел — и отново настъпваше тишина. Тишина безпределна, прозрачна, лъчезарна, като сиянията по иконите, в която се приготвяше нещо голямо и радостно.

Простряна под слънцето, огромна и топла, земята очакваше търпеливо края на своя дълъг родилен час. Тук-там, върху изсъхналата трева, тупаха зрели ябълки, ала по сенчестите места цели кичури не бяха се зачервили, както трябва. Дюлите имаха дебел зелен мъх — трябваше още дни, за да жлътнат. По корените, по стъблата, по клоните и тънките вейки последните гъсти сокове бързаха из дълбоките недра, наливаха кожиците, избистряха плода, насищаха с тайни аромати всяко зърно. Една невидима ръка се грижеше и за най-малката дреболия.

Отвъд пътя лежах ниви, стари, неработени лозя и угари. Там беше запуснато и сънно. Сливите бяха обрани, само тук-там по клоните чернееше презрял, набръчкан плод, около който се въртяха оси. Но от стръмнината насам, чак до шосето, изглеждаше съвсем инак.

Особено щастливи бяха лозята. Дългите, идеално прави редици, с върлина за всяка лоза, на височина до човешки ръст, приличаха на безчислена зелена войска, строена за поход към равнината. И когато човек приближаваше до тях, веднага едно неуловимо шумолене пробягваше от лист на лист, като шепот на предупреждение, който се предава по всички посоки, чак до последните редици. Те знаят, че още е рано. Само ден-два-три най-много и ще бъдат готови. Но сега е още рано, затова потрепват така.

Цялата половина край шосето беше царство на афуза. По всяка лоза висяха огромни, тежки гроздове, сякаш десетки събрани заедно зърна на вимета, набъбнали от гъста и хладна сладост. Някои бяха вече кехлибарено-бистри, други още мътнозеленикави. До вътрешния синор един стар орех изглеждаше изтънял и някак посрамен: преди две седмици бяха го обрулили, наоколо бе покрито с шума и зелени черупки и във въздуха още стоеше горчив и освежителен мирис. Тук почваше мискетът — черни, мазни гроздове, които надничат под

зелените листа с множество кръгли очи и аромат толкова силен, като че е изкуствен. Зад него бе тамянката: тя е „русо“ грозде — прозрачни, ахатови зърна, в които се вижда семката, и с тънък църковен дъх. Понататък, до тънкокожата шасла, напъстрена със ситни лунички, имаше две редици султанка — това грозде, което се цени само заради дългите си черни и твърди зърна, без никакъв аромат, но хръскави и винаги хладни. Зад тях бяха винарските лозя. В падината, малко по в сянка, беше отделено едно парче с късен памид. През студените сутрини в края на октомври неговите зърна са посипани със синкав пращец, върху който блестят капки ледена роса.

Всичко това, сътворявано по тайнствен път в тъмната дълбочина на тучната, сивочервеникава пръст, бе излязло сега отгоре в безкрайно разнообразие и щедрост и мълчаливо очакваше да получи от слънцето своята последна хубост.

— Като-о! Катинo мари!...

Лукан се бе върнал и викаше по навик още от портата. Никой не се обади. Той влезе в двора, надникна в одаята на сайванта, после сви из пътечката, мърморейки си сам:

— Хм!... Добър ден, бай Коста! Вардиш ли, вардиш ли?... То и ний, затъ... оставихме те самичък тук, уж гостенин!... Де ли се е запиляла таз булка сбъркана?...

Той се бе пременил за града, с гумени емении, но не беше се обръснал: до събота има още време. На единия му пръст висяха нанизани на лико четири изчистени овчи крака. Той ги дигна, поогледа ги, ухилна се:

— Рекох и аз да принеса нещо... Ама де е таз жена бе, джанъм, да ги тури в тенджерата?... Че ако ги закача някъде, иди сетне ги търси в Медуновата колиба... Ха, донесох ти вестник от града. Още се биели, думат, ония там — испанци ли, африканци ли бяха... Пък като прочетеш вестника, дай ми го за цигари...

Лукан се стеснява да ми иска цигари и вече два-три пъти хитрува така. Изваждам кутията, запущваме и се упътваме към къщи.

— Ха! Щях да забравя да те питам. Не минува ли оттук един чияк, не ти ли се е обаждал?... Трътлест един, базиргянин... Казака, таен от града... Като слизах отзарана, гледам го долу под ханчето,

гуши се из синорите, навежда се, дебне нещо. Щом ме сапикаса, кимна ми да ида при него. В ръката му ей такъв è парабел! Избягал бил из затвора един, арестантин де... Хванали му дирите насам. Млад мъж бил... Онзи ден избягал... Пък вчера задигнал от една берачка в тъдявашните лозя торбата й с хляба...

Той млъкна за малко, събра вежди и цялото му брадясало лице се насече с бръчици.

— Четири-пет „тайни“ пуснали да го ловят... „Ако се мерне, кай, към чифлика, удрай, с каквото можеш, и дръж! Кажи и на бай Асена! То ний, кай, ще го пипнем, то е ситур, ама да знайте, кай, ако доде из вашите лозя, тозчас да обадите в буковския участок“...

Седнахме върху стъпалата на откритата веранда. Лъхна ветрец. Напред се откриваха меките хълмове, огрени от слязлото към хоризонта слънце. В ранните лозя бяха почнали беритбата и оттам идеха проточени, бистри гласове:

— Хей, бай Коста! Каква е таз човешка оправа бе? Вие сте учени хора, кажи ми, че по някой път ми се замайва акъля!...

Лукан се завълнува, взе още една цигара, после посочи към златистата далечина:

— Я! Поглеж! Туй слънце, тез лозя, тоз плод... я! Тоз ветрец, дето мирише на чубрица!... Каква е хубост наоколо — да ти се доплаче, дето викат, от драгост!... Седи ли се, братче, в таквоз време между стените на хапуза?... Ще бягаш — не, ами главата си ще прежалиш, само да се измъкнеш!... Два дена — два!... Ама слободни да са!...

Той се загледа надолу към синкавата, премрежена равнина.

— Пък онова куче, Казака, с глад иска да го лови!... Нека той го лови — какво ни бъркат нас тука?... Те затуй му и плащат!... Ама само да се мерне тоз сиромах насам, не в участока, ами самин ще му покажа скритите пътеки, че и хляб биля ще му дам!... Джебчия бил, думат!... Брей!... Голямо чудо!... Обрал там някой си думбазин, дето сто пъти повече обира сиромашта! Ама онзи не го пипват, защото е хитър и знае и закон, и основание... Оправа човешка! — повтори той и плю настрана.

По шосето запухтя елегантна кола, зави към върха и изчезна, като остави само меко, затихващо бръмчене. Лукан я проследи с поглед:

— Курдовия дангалак пак зашета насам... Свят! Нали ти казвам: някой се бърхти, бърхти, пари за един впрегатен кон не може да събере, като бай Асена, пък тоз хубостник деня и нощя вози с афтонобила си женски... Баща му има бирена фабрика в града. Син му не е прост да работи я?... Едър един, млад мъж, има-няма трийсет години, гърба му широк — таман за две пръскачки. Отбива се тук често, мъкне шишета, има уважение към бай Асена, ама... не! Не е прилика той на чорбаджията!... Дип че бай Асен е добър, че го търпи и него, и други таквиз като него... Някоя нощ, току сме отрязали в първия сън, чувам Медун лае, ще се скъса. Отворя очи, стената на одаята светнала, блещят въвн едни фенери на шосето, ту-ту-уу! — реве бурия на афтонобил... Ех, разбрахме я!... Минчо пристига, пак няма да се спи!... Стане бай Асен в леглото, наметне се, онзи се възлегне насреща му, мълчат някое време... Че сетне Курдовия като захване да разправя — спиране няма! Аз стъкна печката, направя им по едно кафе, онзи измъкне шише коняк и все разправя... Нашият слуша, слуша и хе-хе-е — рядко-рядко каже нещо накъсо. Онзи смучи и разправя — все свои дертове, за баща си, за фабриката, за годеницата си... За акъл иде той тука... Санким малко са на бай Асена неговите грижи, ами и чуждите ще оправя...

Лукан млъкна, изкашля се, примъкна се по-наблизо. Гласът му стана доверителен и глух:

— Чувай, бай Коста, ти си наш, свои сте с чорбаджията. Искам да ти кажа нещо за него. Тоз човек има нещо — какър има, мисъл има... Дострашава ме понякоги, вярно ти казвам!... От пролетта насам два-три пъти става: влизам, приказвам му, той лежи възнак на кревата, както си е дошъл от работа, уж слуша мене, пък погледа му — хе-е-е някъде, господ знае де се е отплеснал! Вляза втори път и чак тогава ме вижда... Има едно черничко, дребно момче в града, Пано го казват, шлосер. Дохадя един-два пъти, все по мръкнало. Познавали се с чорбаджията от странство, работели заедно някъде си. Като се затворят двамата, чак до среднощ седят... Приказват, приказват, ама нисичко, нищо не се чува и не разбрах каква им е работата. Само на сутринта гледам бай Асен — съвсем замаян. Пита ме по пет пъти за едно нещо, не чува, акъля му на друго място...

Той още повече се приближи до мене:

— А пък една заран, помня, таман трябваше да ръсим лозята. Той лежи, чете една книжка, в стаята — дим, разбрах, че цяла нощ е будувал. „Остави ме, вика, Лукане, не ме закачай днеска, върши самин каквото знаеш!“ Ха сега де!... А пък инак — работи човека, работи като аргатин, като роб, дето викат, от мене повече се труди. И спори му, не е някой потриван!... То затъ не е лека работата със земя да се бориш! Ама — яде го нещо тоз човек... Страх ме е някой ден да не зареже всичко и да си вземе пак очите нанякъде!... Един път седяхме ей тука, както сега с тебе. Бяха цъфнали ябълките, цялата градина надолу беше окичена, също като че бе навалял бял и пембен сняг. Приказвахме си. „Потрай, вика, Лукане, само пет години потрай още — че да видиш тогаз какво се казва чифлик!... Трахтори, трахтори, вика, ще пухтят тука, с камиони, вика, ще смъкваме на гарата и жито, и ябълки, и пилета, и грозде. Сиромях човек наоколо няма да остане. За всички работа ще има... Ти, вика, само команди ще даваш, пък на Роза, кобилата де, пенсия ще вържем — да яде зоб и да си почива! Пет години — не ща повече!“ Слушам го аз и хем ми е драго, хем едно нещо ми дума: тя мойта лесна, аз де ща да не трая, ами той, той дали ще утрай, дали ще го свърти тук дотогаз?...

Един стършел бръмна над главите ни като стрела и звукът дълго заглъхваше в привечерния въздух. По шосето се спусна пътническият автобус от Балкана. Лукан се дигна, тръгна към сайванта, дето вече трополеше Ката. Аз се прибрах вътре.

Тя беше като всичко наоколо, тая варосана отвън, вехта, но още жилава, изпълнена със скрит живот къща. Строена по господарски, с яки основи и зидове, с широки стаи, зимник и обширен таван, сега тя се бе поразсъхнала, каменните стъпала отзейваха големи пролуки, мазилката се бе поизлющила. Ала изпод земята същите тайни сили, които носеха мъзга на дървесата, на тревите, на буйните лози, стягаха и крепяха като с невидими железни скоби високата сграда, която приличаше на бял кораб сред зелените къдриви вълни. Един сложен, съставен от много миризми дъх се излъчваше от стените, от пода, от старите долапи. Дъх на плодове, на пръст, на сух лук, на ракия, на дим — и мек, далечен аромат от липов цвят.

Едната от стаите беше почти празна, просторна и светла: стаята за гости. Две легла, покрити с китени губери, бяха наредени покрай двете стени. Стаята на стопанина, напротив, беше отрупана с най-различни неща: тежък гардероб, кован старовремски сандък с изписани гюлове, купища книги — чужди списания, статистики, ръководства по лозарство и птицевъдство. Едната стена бе заета с карти на двете полукълба. На другата висеше двуцевна ловджийска пушка. Върху масата до леглото — няколко полицейски романа, куп снимки от странство, пепелник, пълен с угарки, електрическо фенерче, туба бромурал и един том френски стихове. В ъгъла на масата бе разгърнат чужд вестник с карта на Испания, а върху него — полупразно шише ракия.

Съседната стая бе оставена за специални нужди на стопанството. Влязох предпазливо. Капаците на прозорците бяха затворени и вътре владееше задушен топъл полумрак като в стая на болен. Тук беше инкубаторът. Една газена лампа поддържаше равна топлина в полустъкления сандък, дето бяха наредени петдесетина яйца. Жълтият немощен пламък хвърляше чудновати сенки по стените на стаята, прилична на подозрителна лаборатория. Тук Асен правеше своите опити за късно есенно люпене. Проверих температурата, обърнах внимателно, едно по едно, всяко яйце, преглеждайки ги с електрическото фенерче. В нежнорозовата течност под черупката личаха вече смътните очертания на растящия с часове зародиш. Странно чувство изпълваше тук човека. След няколко дни няколко десетки мънички живота — отделни, самостоятелни, жадни — щяха да излязат чудодейно от тоя сандък и да изпълнят с писклива врява мълчаливата тъмна стая. Имаше нещо недобро, нещо дяволско в това изкуствено сътворяване, дето тайната на живота оставаше все пак още по-далечна и по-непроницаема отвсякога.

Сега вече завършихме работния ден. Слънцето се бе скрило. Появя хладина. Онова невидимо птиче, което всяка вечер сякаш пълзи край синора и стене, проплака пак наблизко, после по-надалеч, после гласът му угасна в тишината. И изведнъж тъмното небе нахлу от всички страни — огромно, погълнало целия свят, но незабелязвано досега, посипано от край до край със своите едри есенни звезди.

До Буковец по шосето са пет-шест километра. За по-бързо тръгвам по прекия път между лозята. Отзарана една гургулица на стряхата ме събуди, като че беше априлска сутрин. Ала слънцето изгрява вече долу, на югоизток, и в тоя ранен следобед блясъкът му е странен, почти неистински, сякаш отразен в безкрайното матово огледало на небето. От превала се откриват отвъдните склонове със селски лозя, зашумели вече от берачи. Пътят още е пуст. Сегиз-тогиз ме настигне кола, натоварена с големи кошове, стопанинът, седнал на предницата, спре, извърне се назад, за да отбие чергата, с която са забулили кошниците с отбора, и рече:

— Вземи си — там, от по-едрото...

Селянка с кобилица излезе от напречна пътека и като наближи, снесе кобилицата, пъхне в ръката ми голям, хладен грозд:

— Хапни и от нашето лозе...

Те виждат, че не съм тъдявашен, и бързат да ме почерпят за берекет с плода на своя имот. Сърцата са щедри — от изобилието наоколо, от кротостта на далечното небе, от меката печал на тия призрачни дни, през които и последното човешко съществуване усеща, макар и смътно, преходността на земните неща. Има, дал е господ за всички и за нас, и за ония, които нямат свое!... Дори гаргите летят ниско, кълват изпадалите по пътя зърна и не се плашат през това време от хората.

Селото е в малка падина, пръснато, нечисто като всяко българско село. Насред мегдана — една пресъхнала чешма и до нея прострени платна да съхнат. В дъното — бетонен паметник на войник с пушка. Наоколо през плетищата надничат неподвижни прашни дървета и зад тях пусти, буренясали дворове. Хората са из лозята, сам-там се мерне някоя възстара, запретната жена. Един другоселец води за юздата дребно конче с покрита каруца, спира на всеки пет крачки и се провиква:

— Пиперки, пиперки!... Евтини пиперки!...

Мястото, дето се вари ракия, е в един от ъглите на мегдана. Отдалеч още оттам се носи особен, топло-кисел мирис. Една схлупена кирпичена колиба, полузаровена в земята, дими през продънения си покрив, а зад нея изварената каша е образувала червено тинесто блато.

Вътре в землянката е полутъмно, въздухът — горещ, влажен, наситен със спирт, пушек и дъх на сливи. Казанът с охладителя заема

почти цялото помещение. До огнището са струпани тънки дърва. Една пейка до стената и две каци изпълват останалото пространство. От чучурчето на охладителя се точи в черен котел бистра струйка.

Асен, в изцапана риза и с цигара в уста, пресипва с голямата гребалка последната каша от каците. Сетне подсилва огъня и сяда на пейката до дядо Михал.

— А! Заповядайте, заповядайте да разгледате нашия дестилатор — посреща ме той. — И услужете си сами, моля ви се! — сочи с поглед към чучурчето.

Гребвам с издълбаната кратунка, голяма колкото кафена чашка, в котела. Прясната още топла ракия отначало припарва и разлива ароматна слабост по цялата снага, която после неусетно се превръща в приятно самочувствие на бодрост и сила.

— Е? Как ти се струва тоя земен сок?...

Аз помагам да напълним казана, нося дърва отвън. Сетне сядаме на пейката.

Дядо Михал излиза към селото. Той дълго тътре схванатите си крака, за да изкачи стъпалото пред вратата. Асен го гледа, докато закриви към мегдана. После се обръща към мене:

— Ще запомня тая нощ... Знаеш ли какво научих?... Дядо Михал нямал дори шейсет и пет години!...

Той хвърля с яд две дървета в огнището.

— „Дядо“, а... Само петнайсетина години по-стар от мене!... Дядо!... Не би могъл дори да ми бъде баща. Разбираш ли? Свинство! Досега не бях помислял!...

Сивите му метално-спокойни очи блуждаят в пространството. Устните, които закриват два реда хубави, запазени още зъби, са изопнати и потрепват в ъглите.

— Да сменим водата, че е възвряла.

Работата сега е лека. При това тоя казан е последен. Носим от кладенеца отсреща вода за охладителя, поддържаме огъня, изваждаме празните каци до каруцата. После се връщаме вътре.

Вън слънцето вече се е смъкнало. Няколко полегати лъчи се промушват през пробития покрив и стават прашно-синкави от дима. Неочаквано дупката на вратата се засенчва: на прага се е изправила женска фигура, в лятна рокля, с голяма чанта в ръка и надничка вътре:

— Помага бог, господин Вълчев! Още ли работите?...

Гласът е свеж и весел.

— Сполай ви, момиче! Още ами! Като не останяхте да ми помагате!... Елате де, елате да ви представя! Моят гостенин и приятел, госпожица Славка — акушерка на общината Буковец.

Той ми хвърля бърз дяволит поглед и продължава:

— Най-важната личност тука, помага за увеличаване на народонаселението, макар че сама е девственица! Няма шега — аз гарантирам!...

— Ах, господин Вълчев! Моля ви се! Не почвайте пак!...

Момичето цяло се зачервява, но очите му се смеят.

— Влезте де, влезте! Кажете, отспахте ли си след нощес?...

И без да чака отговор, добавя, обърнат към мене:

— Прекарахме цяла нощ тука, двамата... Е! И дядо Михал беше, ама той е стара лисица, легна си по-рано зад казана...

Той се усмихва със своята чудна, малко смущаваща усмивка, само с устните, а очите стават все така сериозни, спокойни, далечни.

Момичето отново пламва, объркано и щастливо от закачката:

— Ах, господин Вълчев! Какъв сте! Ами!... Цяла нощ!... Като си отидох, нямаше още единайсет... Нали с дядо Михал си тръгнахме!...

Той я хваща за брадичката!...

— Добре, добре, добре, малка!... Ай! Извинете! Ръцете ми били изцапани! Виж — обръща се той към мене, — погледни, какъв тен, а?... Прасковен!... Какво искаш — младост!... Младост, приятелю!... А какъв бюст! Като на Диана Ловджийката!... — Той продължава да я оглежда цялата, като че е млада кобилка. — Само бедрата — мъ-ъ-ничко — мъничко да бяха по-дълги! Но нищо, и така е чудесно!... Напомня ми едно момиче... Ама чакайте! После ще приказваме. Сега ще ида да се измия, вие през това време можете да си направите любовни признания — аз не ревнувам...

Ние сядаме, черпим се с кратунката, разговаряме. Девојката е приказлива. Скоро узнавам нейната проста история: сираче от войните, майка ѝ умряла наскоро след бащата, тя израсла в пансион. После свършила акушерско училище, стажувала в болница и от четири месеца е в Буковец. Животът тук не е лек, хората, вярно, не са лоши, но — прости, стиснати, нехаят за здравето си и когато са болни. По-рано имало лекар, стоял половин година и напуснал. „Аз досега, да не

ми е уроки, имах късмет. Три раждания изкарах — и трите благополучно. Колежката ми преди мене още отначало има два смъртни случая, едно след друго. Не дай господи!... Лошото е, че съм съвсем самичка. Подивява човек. Кметът е от града, учителите всички са семейни. Само с господин Вълчев дето се виждаме, кога дойде насам. И то на седмица или на двете веднъж. Господин Вълчев е зает човек, имот има, познати много...“ Тя повтаря името му с очевидно удоволствие. Сетне извърща очи навън и погледът ѝ излъчва плаха, едва сдържана нежност. През светлата дупка на вратата се вижда полянката пред колибата, огряна от залязващото слънце. Асен, съблечен до пояс, се плиска със студена вода. Така с мургавия, мускулест, стегнат торс, в панталони, целите изцапани със син камък и кал, бос, в груби сандали, той прилича на рисунка от модерен художник. След малко пристига и сяда при нас, избръснат, в чиста риза, лъхач на одеколон. Кратунката отново ни изрежда.

— Та сега, да ви довърша... Исках да си припомня на кого ми прилича по фигура и по лице госпожица Славка. Само така външно, разбира се... Пътувах веднъж — беше някъде из Нормандия — с моята таратайка, едно двуместно рено, с което разнасях мостри, и привечер при един завой гледам, на двеста-триста метра напред — жена. Върви пешком в същата посока. С шапчица, с високи токове, градска птица. Настигам я. Спирам. Питам за къде отива. Тъй като пътят ни е един, ако обича, да се качи в колата. Тя се изплези ухилена и отвърна: „Иска ли питане за това!... Дайте ми една цигара!“ Младо, деветнайсет-двайсетгодишно. Бланш се казваше... Не беше стока, да прощавате, ама младо, младо!... И хубава!... Тръгнала с приятеля си за Руан, в близкото градче се скарали, оставила го и понеже нямала пари, решила да върви пеш... „По дяволите! Знаех, че някой тип ще ме качи в колата си!“

Слънцето вече е залязло. В землянката се смрачава. Младото момиче чака една-две минути, преглъща, обажда се несмело. Очите му са големи и сериозни:

— После?... Вие... Какво стана?...

Асен се усмихна, взема едната и ръка и изследва един от пръстите ѝ:

— После? Какво?... Остана при мене три месеца... След това тръгна с един професионален танцьор...

Чучурчето вече престава да пуска. Работата е привършена. Стягаме се, натоварваме бурето и каците на колата. Още веднъж се почерпваме. Асен впряга старата кобила, обляга се на канатата и гледа закачливо девойчето:

— Да бихте ни предложили сега, госпожице Славке, една хубава вечеря!...

— Хайде де!... — просиява момичето. — Стига да се съгласите! Хайде, заповядайте у нас! Ще изпържа яйца, имам кисело мляко...

— Ах! Ах! Ах! Яйца и кисело мляко! Моля ви се! Елате у дома, аз да ви гостя така — че и по-добре, даже...

Той бутва назад широката капела и премрежва очи:

— Някой ден, когато бъдете в чужбина, малка моя госпожице акушерке, обадете ми се, да ви кажа какви чудесни неща за ядене има в света и де може да ги намери човек...

Очите на девойката блясват. Гледа го право в лицето.

— Трябва тогаз вие да ме заведете в странство, господин Вълчев, и да ми покажете! — казва тя бързо, на един дъх, станала изведнъж смела от ракията, от вечерния час, от близкото разделяне.

Той я поглежда усмихнат и учуден. Помълчава, обръща лице към мене:

— Я гледай! Малката... малката вече не е малка!... Добре, много добре! Така да бъде!... Та сега слушайте. Ако ви се ще да хапнете пате-дьо-фоа-гра, ще отидем в Оверн — знаете ли къде е то, госпожице Славке! Не? Няма и защо да знаете, нали се пазарихме, че аз ще ви водя! Ако пък ви се ядат кренвирши — сочни, млечни, с чудесна горчица, равна на дижонската, и с най-хубавата бира в света, — ще идем в Прага. А може би ви се сръбва рибена чорба? Ще ви заведе тогаз в едно местенце около Тулон, дето се приготвя единственият на земята буйабес! За пържена риба обаче ще отскочим до Гърция, близо до Атина, във Фалерон. Там, на брега на морето, ще ви предложи червени, като позлатени, барбуни и ще ги полеем с онова бяло вино, което по цвят прилича на дървено масло, а има дъх на смола. Още искате ли?... Мене ако питате, сега бих се задоволил само с половината от тия чудеса!...

В здрача нейният глас прозвучава тихо, замъглен неочаквано от тъжна кротост:

— Колко неща сте видели!... Как ли ви е скучно тука?...

Той поклатва глава:

— Скучно?... Хайде де! Отде пък ви хрумна това?... Скучно? Хм! Ами оранта, ами лозята, ами гъсениците, ами данъците?... Хе-хе-хе! Че по-голямо разнообразие има ли, госпожице Славке?

— И... не ви ли дотежава тъй по някой път, все самичък?...

— Пак сгрешихте, видите ли! Как ще съм сам: ето я Роза — знаете ли как ме обича? Щом ме види — отдалеч цвили. Ами господин Лукан и госпожата му, ами Медун?... Ами ония четиридесет пилци, които аз сам, без ваша помощ, се готвя да акуширам след няколко дни?... Целият тоз народ, как мислите — нищо ли не е? И ето на, ние се бавим тука, а те всички отдавна ме чакат в къщи!

Той се изправя, подава лявата си ръка, а с дясната потупва нейната отгоре.

— Довиждане, момиче! Защо не наминете някой ден към мене? Вие май никак не сте дохождали?

— С най-голямо удоволствие! Когато кажете, господин Вълчев! Че как ще дойда — вие сега за пръв път ме каните!...

— Елате, елате!...

Сядаме отпреде в каруцата, кобилата поема отначало равен тръс, сетне тръгва ходом. Девойката върви донякъде зад нас и маха ръка. В мрачината светлата ѝ фигура личи някое време, после зад един плет изчезва. Вечерта е паднала, но здрачът е прозрачен като хладна, потъмняла вода. Селото сега е по-оживено. Мърдат сенки, щапват в праха боси нозе, пред вратните мучат говеда, откъм общината се чува радио. След няколко минути слизаме на шосето и веднага ни лизва тънък октомврийски ветрец. Небето е тъмно, звездно и сякаш цялото върви заедно с нас. Пътят неясно белее напред. Става хладно. Покриваме се двамата с една черга, запушваме. Мълчим. Аз знам: в тая минута неговите мисли, както и моите, кръстосват безредно — тук — там — наблизко — или безкрайно далеч — навсякъде в тая нощ, из цялата тъмна земя, преплитат се със спомени, със случайни неща, с тайни желания, със съжаления и светът изглежда още по-огромен, по-усложнен и неразбираем. Това е винаги, когато си лице срещу лице с първичните неща и усещаш до себе си друго човешко присъствие, мълчаливо, затворено, почти враждебно, защото е отделно от тебе. Ала достатъчно е да се разчупи мълчанието, да прозвучи до тебе друг човешки глас, малко приглушен от мрака, да светне до рамото ти друга

цигара и като по чудо изведнъж изчезва всичко извън тая минута: целият свят се прибира тук, ей в този път през заспалите хълмища, в тая тъмна каруца, която лъха на сено и на прясна ракия и води към къщата, дето чакат всичките наши малки, мили грижи... Такава е човешката душа: ненаситна и безкрайно смирена в едно и също време.

Затова, когато му се обаждам, той трепва като пробуден, хваща по-здраво поводите, после придръпва чергата към мене и ме загръща по-добре.

— Хубаво ще ти бъде, Асене.

Цигарата му светва по-силно. По пътя вляво претрополява в тъмнината волска кола и се загубва назад. Той не отговаря. Не виждам лицето му, но усещам, че разбира и чака да продължа.

— Защо не се ожениш?

— Мислиш ли?

В гласа му вече няма закачка и звучи някак сухо, със затаена горчивина.

— Момичето цяло се топи пред тебе. Мигар не виждаш?

— Знам. Разбрах отдавна. Само че... само че, видиш ли, моят стомах толкова години вече свикна на префинени, полуразвалени лакомства... Кой знае дали би понесъл здрава, прясна храна... Разбираш ли?... А хубава е момата! Свежа, непокътната, огън! Забеляза ли какви трогателни ръце има? Такива ръце не могат да лъжат!...

Сега вече той говори:

— Вчера, когато тя дойде при казана за пръв път, казах си: какво друго ми трябва?... В дупката замириса сякаш на лаванда. Младост!... То е някаква сляпа сила! Не можеш ѝ устоя!... Сетне се разприказвахме със стареца и изведнъж блесна в мозъка ми: глупец! Та тя е само двадесет и три години... би могла да ти бъде дъщеря!...

— Хайде, госпожо, хайде, полека-лека!... — Асен ме побутва усмихнат.

— Виж! Тук пътят е малко нагоре и Роза, нали е старичка, винаги хитрува: спира се, като че е изненадана, и гледа да почине минута-две...

Кобилата потегля отново едва-едва.

— Знаеш ли — продължава той — едно само нещо мразя на тоя свят: старостта! Гнус ме е и я ненавиждам!... Знам, че не е прилично,

грешно, ако щеш! И знам, че я мразя от безсилие, от подъл страх, от отчаяние — защото нищо не мога срещу нея!... Аз съм малко разгален, свикнал съм да успявам във всичко. Научен съм да плюя на ръцете си, да стисна зъби — и да надвия! И обичам това: да преодолявам съпротива, да успея — но след като здравата съм се борил! През войната ходех самичък нощем на лов за пленници и рядко съм се връщал с празни ръце. По-късно какво не върших през тия единадесет години: в Ниш бях комисионер, в Брюксел работих тапети, в Швейцария събирах реклами, в Париж имах малък гараж — и взех докторат по стопански науки... Труд, египетски труд, но винаги увенчаван с успех! Това бе най-важното: да разрешиш добре задачата. След това — нова задача!... Другото не ме интересуваше. То и днес не ме интересува... Само че за едно нещо досега не бях се замислял: как да се надвият годините?... Времето!... Как ще преодолееш времето!... Свинство!...

Той отпуска поводите да запали нова цигара. Колата бавно се движи и в дълбоката тишина се чува само равният тропот на Роза по меката страна на шосето. Напред неясно изпъкват черните хълмове. Една звезда се откъсва от небето и пада със светла диря.

— Чудно нещо е човекът! Всеки си има слаба точка. Бутнеш ли го там — свършено! Пиши го загубен! Често сам той не знае това. Нещо като внезапна периодична лудост... Моят Лукан например. Той е по женската част... Три жени вече е оставил. Има в града възрастни деца, женени. Срамуват се от него. С Ката живее невенчан. Мисли, че аз не зная. Съвестен работник, добър човек, верен ми е като куче, но целият му живот е сбъркан. Дойде ли му часът, оставя всичко и хуква. Мисля си дали, докато свършим гроздобера, няма да ме зареже заради дебелите боси крака на някоя берачка...

Той изведнъж млъква.

— Пък може би това е то — истинското, а?... Кой ще ти каже?... Може би другото, което смятаме нормално, е само пауза, празнота, очакване?...

— Ами твоята точка?

Ние сме допрели рамене под чергата да се топлим, клатушкани от колата, загубени в тихата хладна нощ. Думите звучат отчетливо, с някакъв по-дълбок и в същото време като че недоизказан смисъл.

— Ами твоята точка? — повтарям аз.

— Не знам... Наистина не знам — мръдва глава той. — По-рано, преди да се върна, беше друго. Струва ми се, че сега не съм вече същият. И затова предишното не влиза в сметката... Дойдох тук с настървение, с увереност, че ще поема в ръцете си и ще стегна имота. Искаше ми се да прошуми пак хаджи Вълчовото име, както преди! И мисля, че успях наполовина. Само че, видиш ли, това трябваше да стане поне десет години по-рано... Понякога ми се струва, че имам работа и сили за три живота, а сега, като помисля... — в гласа му трепва ядовита насмешка — то е навярно като това слънце денем — огромно, пламтящо, разточително и всеки ден все по-краткотрайно... Разбираш ли?... А обичам тая земя, обичам старата къща, съградена от баща ми, фиданките, садени от майка ми. Понякога, когато стоя изправен сред лозето, усещам, като че ли краката ми имат корени, истина ти казвам!... Обичам тия прости, нечисти, крадливи и гладни хора, сред които живея. Хокам ги, мъча се да станат поне получовеци. Уча ги да си правят нужници, давам им хинин, а те газят нивите ми е добитък, крадат кофата на кладенеца, от който всеки минувач по шосето се отбива да пие вода... Веднъж дори щях да пребия едно: беше ми отровил кучето, майката на Медуна... И все пак добре се погаждам с тях... защото, знаеш ли, като че ми липсва нещо — това тъмно, страстно чувство на собственост. Повече ме влече да се боря, да преодолявам. Три години вече, от сутрин до среднощ, аз съм на бойна нога: вода непрекъсната борба с десетки явни и тайни врагове. Със суша, с градушка, с измръзване, с гъсеници и насекоми, с мана, с мор по кокошките, с плитките хитрини на изполичаря, с данъчните агенти, с просрочените полици... Не знаех само, че моята собствена физическа персона ще стане може би най-страшният враг на работата ми: от някое време силите ми не са като по-рано. И сегиз-тогиз ме промушва, като свредел, ревматизъм в ставите. И все пак добре е така. Дъпреди година не се свъртах на едно място. Всички граници съм минавал със и без паспорт. Навярно — тука е била моята точка, щом питаш... Сега сам не разбирам как, но се успокоих и всичко ми се струва по-иначе. По-добре или по-зле? Не ща да зная!...

Каруцата трополи вече отвъд превала. Роза ускорява крачките, бърза да се прибере в обора. Долу, в невидимата далечна равнина, мъждукат едва забележими светлинки. Нощта е станала още по-притаена и гъста.

— В други ден почваме беритбата. Трябва да се наеме още една кола за гарата... Да се намерят пари за берачките... Да се приготвя храна за петнадесет души. Трябва, трябва... трябва. Какво ли не трябва?

Той отмята чергата от плещите си. Отдалеч се чува веселият лай на Медун, който ни е подушил и тича да посреща.

— А малката?... Какъв кураж, а, изведнъж?

В мрачината усещам, че цялото му лице се усмихва.

Колата препуска надолу. Кучето пристига, хвърля се, скимти, квичи от радост, тичайки наоколо. Роза сама прави голям завой към портата, тръсва ни на прага и изведнъж спира сред двора.

От тъмното изниква Лукан:

— Ха добре дошли!...

В огнището на сайванта пламти огън. Едно котле е закачено над него, иде мирис на варена царевица. Край огъня са приседнали двама души и сенките им, грамадни и изкривени, мърдат по стената. Ката и още някой.

— Бай Асене, Пано шлосерчето те чака... От светло още дойде. Имал нещо да ти казва, важно било.

Приближаваме до огъня. Ката и момъкът стават. Асен се здрависва с него.

— Какво те е назорило по туй време, Пано — казва той, намятайки кожената куртка. Сядаме край огнището на ниски, трикраки столчета.

Гостът не отговаря веднага. Той е дребен, изцапан с черно момък. Под оваления му каскет бляска остър, недоверчив поглед.

— Имам малко разговор с тебе, бай Асене! — казва сухо той и се изправя.

— Седи си, седи! Думай направо. Тук няма чужди хора! Лукане, донеси шишето да се погреем! Почвай сега, господин другарю!...

Другият неохотно сяда пак, мълчи една минута и изведнъж вперва поглед в очите на домакина:

— Днеска получих писмо от Йово, от Нови Сад. Нали го помниш, беше контрметр в нашето отделение, в Бийянкур. Другата неделя една дружина техни, пет-шест души, тръгват... Уредили всичко, чакат само пашапорти. И ние с тях. Троицата — Гено, по-

малкият братовчед и аз. Направо за Марсилия. Оттам по море, през Барселона, в Мадрид. Другарите имат нужда от помощ... Ти?...

Във внезапното мълчание, което настъпва, съчките в огнището пукат и пращят. Това напомня дълбока зимна нощ с много сняг и осветена, затоплена, спокойна стая... Асен е забил своя отсъстващ поглед в очите на другия и е станал по-блед. Зениците му са големи и черни.

— ... Щели да ни зачислят в бригадата. Много се търсели механици, шофьори, пък и бойци... Писа ни оттам наш човек. Имало американци, италианци... Срамота е ние да седим тука.

Едно въгленче отскача в полата на Ката. Тя извиква със своя мъжки глас и го махва с ръка. Домакинът напълва чашите. Зъбите му блясват в смътна полуусмивка, полугримаса. Чуква се с момъка.

— Е, като е тъй, хайде — за изпроводяк! Бог доброто!...

Отново настъпва мълчание. Лукан се върти, неспокоен и не може да се сдържи:

— Бай Асене, след три дена пристигат вагоните. Началникът ми каза... „Да сте готови, кай, с гроздето... Вагоните са сигур...“

Асен не го чува, после му кимва да млъкне.

— Казвай сега, бай Асене — продължава шлосерът, — ти къде си?

Асен се навежда да запали цигара от огъня, бави се, най-сетне отвърща насилено усмихнат:

— Аз ли?... Аз съм вече за боклука, драги! Защо им са такива дъртаци като мене?...

Другият нервно махва с ръка и става:

— Остави ти тия приказки, бай Асене! Мене ли ще излъжеш? Или другите? Дърт!... Санким не знам, че измежду всинца ни ти си най-потребен! Кой ни пусна най-първо таз муха?... За какво приказвахме толкоз ноци?... Ама то си е пак твоя работа, разумява се...

Асен вдига глава, гледа дълго момъка и внезапно в очите му лъсва особен блясък. После става да изпрати госта и казва изведнъж съживен и усмихнат:

— Чувай, Пано, утре заран съм в града. Там ще си довършим приказката... Разбрано ли е?...

Гостът си отива. Ние се прибираме, вечеряме, без да говорим. Лукан се върти наоколо с подплашено лице. Скоро Асен изпраща и него. Старата къща, полуосветена и мълчалива, изглежда сега грохнала и тъжна. Стопанинът се разхожда дълго напред-назад, минава в стаята с инкубатора, излиза и отново се разхожда, като че е съвсем сам. Разбирам, че не бива да го питам нищо, и мълча. Навън се е настанила дългата есенна нощ.

Далеч по шосето скърца керван волски коли. Откъм сайванта се чува шум, високи ругатни и дълго, жаловито квичене на Медун. Лукан си изкарва яда на кучето.

Преди да се отдели в стаята си, Асен се спира на прага:

— Моля ти се, остани утре тука! Аз ще сляза рано в града. Ако не се върна вечерта, кажи на Лукан да се занимава той с гроздобера. Той знае какво има да се върши. Пари, колкото имам, ще му оставя... И нека слезе после за други нареждания. А с тебе ще се видим в града. Аз ще ти се обадя преди заминаване. Лека нощ...

Заспивам късно. Когато се пробуждам, в пролуките на неговата врата още свети. Чува се драскане на кибрит, шумолене на книги. В прозореца звездите побеляват, като че се топят. Отвън се промъква резлива хладина, лозите шумолят, будни вече, но още неразсънени. Съмва се.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.